

La sortida d'estudi a Montblanc i la Conca de Barberà

Enric BERTRAN

Secretari de la SC de Geografia

Dissabte 9 de maig de 1992, amb l'assistència d'una trentena llarga de socis i amics, la Societat Catalana de Geografia efectuà una sortida d'estudi a la Conca de Barberà.

La primera parada es realitzà a la vila de **Sarral**, on els assistents visitaren el Celler Cooperatiu. Allí, el professor **Joan Fuguet**, especialista de l'arquitectura dels cellers, parlà de la unitat arquitectònica dels cellers de la Conca de Barberà —destacant-ne la planta basilical, no exclusiva dels edificis religiosos o de les masies—, en el marc dels edificis agrícoles que, per aquesta comarca i pel Priorat, la Segarra i la Terra Alta, esdevenen l'expressió artística del fenomen modernista al camp català. També recordà la promoció cooperativa d'altres iniciatives socials —conferències, escoles laiques, biblioteques...—, sorgides de la voluntat cooperativa i organitzadora dels pagesos de començ de segle.

El secretari del Celler Cooperatiu, sr. **Joan Torné**, ensenyà les diverses dependències d'aquesta cooperativa que aplega més de quatre-cents vinyaters de Sarral, Forès i Montbrió de la Marca. El sr. Torné parlà d'una varietat de raïm autòctona de la Conca de Barberà —el *trepat*—, que permet l'elaboració directa de vi rosat, i del conreu de varietats xampanyeres —*macabeu* i *parellada*.

Després, els assistents foren obsequiats per gentilesa del Celler Cooperatiu amb un tast de xampany, en el decurs del qual es plantejà la discussió de l'extensió de la denominació d'origen cava a la Conca de Barberà i a d'altres comarques, més o menys properes al Penedès. Hi hagué opinions ben contraposades, des de la necessitat de crear una denominació *cava-Penedès* al costat d'altres com *cava-Conca de Barberà*, per tal de preservar el prestigi del xampany del Penedès i no mirar d'aprofitar-se'n, fins a la conveniència de mantenir una única denominació —*cava*—, per a tots aquells que complissin la reglamentació de

la denominació. Hom remarquè la necessitat de no oblidar l'obligació de promocionar el vi de la comarca, que a hores d'ara assoleix un bon nivell de qualitat.

Fent camí cap el **Santuari del Tallat**, el professor Fuguet parlà del que significà la crisi de la fil·loxera per a l'economia de la Conca de Barberà, i per al paisatge agrari actual dels vessants muntanyosos, que mostren llargues graonades de feixes abandonades.

Ja al Santuari, situats al caire del cingle que domina la fossa de la Conca, els assistents pogueren contemplar els trets físics característics de la comarca, amb l'únic entrebanc de la calitja pròpia d'una jornada calorosa. Allí, el professor **Diego López Bonillo**, de la Universitat de Tarragona, remarquè la manca d'unitat física de la comarca, destacant-ne dues unitats fisiogràfiques: la Conca estricta, excavada pel sistema fluvial Anguera-Francolí, i el Bloc del Gaià, enlairat força per damunt de la primera. El professor Diego López explicà la gènesi de la Conca, excavada en els materials tous del Terciari —fàcilment erosionats per les aigües corrents— i el desmantellament de les Muntanyes de Prades, que constitueixen un gran bloc aixecat per l'orogènia alpina. Pel que fa a la climatologia de la Conca, el professor López Bonillo destacà la imponent barrera que l'alineació Miramar-Muntanyes de Prades representa per a la influència de les masses d'aire mediterrànies, i la facilitat com els vents de la Depressió de l'Ebre salven el modest obstacle de la serra del Tallat; per això, el clima de la Conca presenta certs elements de continentalitat, que es manifesten en glaçades freqüents a l'hivern i en la presència persistent de la boira de la Depressió de l'Ebre, ací anomenada la *peluda*. Quant als aspectes biogeogràfics, el professor López Bonillo parlà de les formacions característiques de la contrada, situant-les d'acord amb l'alçada i la diversitat de materials que constitueixen el sòl: l'alzinar muntanyenc, les pinedes de pi roig i els boscos de roure de fulla petita, de roure martinenc i de roure reboll —un important reducte d'aquest darrer es troba prop del Tossal de la Baltasana. Finalment, el professor López Bonillo parlà de la hidrologia de la comarca, remarcant l'escadusser cabal dels cursos fluvials i la manca d'aqüífers, a causa de la impermeabilitat dels materials superficials.

A continuació, els professors de la Universitat de Tarragona **Salvador Anton** i **Jordi Blay** tractaren dels aspectes socio-econòmics de la Conca de Barberà. El professor Anton començà per destacar l'espectacular retrocés demogràfic de la comarca, que ha davallat de forma ininterrompuda dels més de trenta mil habitants abans de la fil·loxera als dinou mil de l'actualitat; en aquest sentit remarquè l'emigració que desfermà la crisi fil·loxèrica i l'èxode rural de les dècades dels cinquanta i seixanta. Com a conseqüència d'aquest despoblament —continuà el professor Anton—, les viles de Montblanc, l'Espluga de Francolí i Santa Coloma de Queralt no tingueren capacitat per absorbir l'excedent demogràfic generat per l'activitat agrària de la comarca; així, a hores d'ara, aquestes poblacions no passen de ser modestos centres de serveis, sense possibilitat de competència amb els focus d'atracció situats fora de la comarca: Tarragona, Reus, Valls, Igualada i Vilafranca del Penedès. Aquesta situació no fa més que agreujar-se amb la deficiència de les comunicacions que conformen la xarxa interna de la Conca de Barberà. Pel que fa a l'estructura econòmica de la comarca, el professor Anton remarquè la importància de les indústries —petites i mitjanes—, tot i l'indiscutible caire agrari de l'economia de la contrada; en aquest sentit, destacà la importància del treball industrial a temps parcial que possibilita la disponibilitat de temps lliure en les activitats agràries. En acabar, el professor Anton parlà de les possibilitats d'exploació turística de la comarca, ben dotada de recursos paisatgístics i ben co-

municada amb les aglomeracions turístiques de la Costa Daurada; quant als dèficits que caldria esmenar, destacà la poca capacitat hotelera i l'escassa oferta de serveis complementaris.

El professor Blay parlà de la conveniència de promoure les inversions que tendeixin a revitalitzar la comarca —encara que la rendibilitat no sigui de primer ordre—, com és ara la viticultura —necessitada d'una cooperativa de segon grau i de la comercialització de marques de qualitat—, o el turisme, que demana que es resolguin els dèficits infraestructurals. El professor Blay parlà, també, de la necessitat de promoure la ubicació d'indústries foranes —entrant en l'àrea de difusió del Camp de Tarragona—, per tal de mantenir una població estable a la Conca de Barberà.

Després de dinar a les Masies de Poblet, els assistents es dirigiren a **Montblanc**, on efectuaren una visita urbana a aquesta vila, amb especial atenció dels seus principals edificis civils i religiosos, acompanyats del professor **Joan Fuguet**, que tingué cura de les explicacions. Primerament, hom visità el **Convent de Sant Francesc**, situat extramurs de la vila medieval; ací, el professor Fuguet explicà els trets arquitectònics fonamentals d'aquest edifici, dedicant especial atenció als arcs diafragmats que sostenen la volta, antigament de fusta, i a la nau, semblant a la dels cellers de la comarca; remarcà, a més, l'estructura gòtica de l'església i la presència d'una sola nau, fet atribuïble a la voluntat predicadora dels franciscans, conscients de la necessitat de sentir i veure qui predica; finalment, el professor Fuguet parlà de la seva reconversió en fassina, arran de la desamortització, i de la seva posterior consolidació monumental. A l'**Església Parroquial de Sant Miquel**, edifici d'influència cistercenca datat del segle XIII, hom retrobà els arcs diafragmats i pogué veure les capelles laterals, obertes de cara a una única nau, quan es permeté d'enterrar els difunts dins de les esglésies; l'obertura de capelles en els murs esdevé possible amb el gòtic, perquè en aquest estil el mur pot recular, perquè no aguanta pes, a diferència dels romànics, que sostenen tota la volta. A continuació, hom féu cap a l'antic **Hospital de Santa Magdalena**, actualment seu de l'Arxiu Històric de Montblanc; ací, el professor Fuguet explicà els trets característics del claustre gòtico-renaixentista, amb una primera planta voltada de columnes estriades que sostenen arcs ogivals i una segona amb arcs rebaixats amb estriats prismàtics i en espiral. Després, els assistents es dirigiren al **Santuari de la Mare de Déu de la Serra**, de camí a la qual es pogueren veure les obres de recuperació d'un llenç de la muralla medieval; a l'església del Santuari, el professor Fuguet dedicà especial atenció a dos objectes que s'hi conserven: la Creu Verda —escultura de pedra policromada dels segles XII-XIII— i la imatge de la Mare de Déu de la Serra —obra en alabastre massís al segle XVI. Finalment, per acabar la visita, hom féu cap a l'**església arxiprestal de Santa Maria**, anomenada també Santa Maria la Major per la grandària de les seves dimensions; ací, el professor Fuguet esmerçà el poc temps ja disponible a mostrar dues obres de gran categoria: el retaule gòtic de Sant Bernat i Sant Bernabé —de pedra policromada— i l'orgue —datat de principis del segle XVII—, un dels més notables de Catalunya.

A mitja tarda, els assistents s'adreçaren a l'**Arxiu Històric de Montblanc**, on tingué lloc una taula rodona, en què es debateren diversos aspectes de la problemàtica actual de la Conca de Barberà. Abans, però, hom pogué visitar les sales del museu, en especial les dedicades a il·lustrar el medi natural i els oficis tradicionals del camp. La sessió acadèmica començà amb unes paraules del president de la Societat Catalana de Geografia,

sr. **Vicenç Biete**, que agrafà la presència dels assistents i l'acolliment dispensat per la ciutat de Montblanc. A continuació, el sr. Biete llegí una carta del sr. **Lluís Casassas**, ex-president de la Societat Catalana de Geografia i vocal adjunt a la presidència, especialment adreçada als presents, en la qual es recordava la presència de la Societat arreu de Catalunya, a través de les nombroses sortides d'estudi efectuades des dels anys setanta ençà, i de com aquestes havien servit per establir estretes relacions i profunds llaços d'amistat entre els membres de la Societat i diversos centres d'estudis del país; amb aquestes paraules, el sr. Casassas destacava la importància d'aquestes reunions, que esdevenien punt d'encontre de geògrafs de formació diversa on debatere diferents aspectes de la realitat geogràfica de Catalunya; a través de la carta, el sr. Casassas lamentava no haver pogut assistir en aquesta jornada de treball que es feia a la Conca, on sempre havia estat ben acollit i hi havia trobat tants amics.

Seguidament, el president de la Societat, sr. **Vicenç Biete**, presentà els membres de la taula rodona: el sr. **Joan Cartanyà**, president del Centre d'Història Natural de la Conca, i els professors **Salvador Anton**, **Jordi Blay** i **Joan Fuguet**, els quals ens havien acompanyat durant tota la jornada. Així mateix, excusà l'absència del sr. **Andreu Mayayo**, alcalde de Montblanc i especialista en Història Contemporània.

La sessió de treball començà amb la intervenció del sr. **Joan Rebagliato**, que tractà de l'etimologia del topònim Montblanc, a partir d'un article que l'humanista J.M. Casas i Homs presentà, fa força anys, en l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos celebrada en aquesta vila; el sr. Rebagliato defensà l'etimologia germànica del topònim, cosa que suposava un origen relacionat amb la manca de vegetació arbòria del turó on s'aixecà el Montblanc medieval.

A continuació, el sr. **Enric Mendizàbal**, demanà una explicació sobre el conflicte generat per la pretesa localització d'un abocador de residus a las Conca i de l'oposició popular consegüent. El sr. **Joan Cartanyà** començà per parlar sobre els defectes de forma de la iniciativa per part de l'administració autonòmica, en no ser avalada per uns estudis geològics i d'impacte ambiental, així com per la falta de les necessàries contraprestacions; el sr. Cartanyà palesà que la reacció d'oposició popular no s'havia d'entendre com a resultat de la manca de solidaritat, sinó com la resposta a l'oblit a què es continuava sotmetent la comarca, necessitada d'un pla que garantís tant l'estabilitat demogràfica com unes plausibles perspectives de desenvolupament econòmic. El sr. **Joan Fuguet** afegí la manca d'informació que acompanyà tot el procés i palesà l'acord de geòlegs, botànics i metges sobre els inconvenients de la pretesa ubicació de l'abocador; el sr. Fuguet féu, però, una lectura positiva del conflicte, ja que el fre a la iniciativa de l'administració comportà el compromís d'elaborar un pla general de residus per a Catalunya i, junt amb d'altres raons, la creació del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya.

Seguidament, els professors **Salvador Anton** i **Jordi Blay** insistiren sobre alguns aspectes enunciats al matí, especialment sobre la necessitat de millorar l'oferta turística de la Conca de Barberà, quantitativament i qualitativa; en aquest sentit, remarcaren la gran potencialitat turística de la comarca, amb un nombre elevat de recursos paisatgístics — Muntanyes de Prades, serra de Miramar, etc.— i monumentals —entre els quals existeix ja la promoció de la Ruta del Císter. Finalment, remarcaren la conveniència que aquestes iniciatives sorgissin de capitals locals, per mor de garantir que els guanys revertissin directament a la Conca de Barberà.

Després, el sr. **Enric Bertran** demanà aclariment sobre el grau de cohesió interna de la comarca i sobre l'existència de realitats rodals funcionals que poguessin suposar una alternativa a la divisió territorial vigent. El sr. **Jordi Blay** digué que Montblanc no assegura la cohesió comarcal, ja que és només un centre de serveis primari i, en canvi, la proximitat de centres d'atracció com Reus, Igualada, Tarragona, Valls i Vilafranca del Penedès, actua com a factor de dispersió dels fluxos econòmics i comercials; així, doncs, Montblanc, l'Espluga de Francolí i Santa Coloma de Queralt només centren les relacions primàries dels pobles que les envolten. D'altres intervencions —srs. **Joan Rebagliato**, **Josep Rusiñol**, **Roger Sanromà** i **Narcís Rucabado**— insistiren sobre la manca de definició de les comarques mancades de centres de serveis importants.

Cap els volts de dos quarts de nou del vespre, el president de la Societat Catalana de Geografia, sr. **Vicenç Biete**, tornà a agrair la presència dels membres de la taula rodona i dels assistents, i aixecà la sessió.